

Кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри професійної освіти
та безпеки життєдіяльності
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: katenegovskaya@ukr.net

ЦІННІСНЕ СТАВЛЕННЯ ДО ОБРАНОЇ ПРОФЕСІЇ ЯК ОДНА З ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ

У статті визначено комплекс необхідних і достатніх педагогічних умов формування професійної етики майбутніх інженерів-педагогів. Автором проаналізовано проблему формування ціннісного ставлення студентів до засвоєння змістової частини освіти як однієї з педагогічних умов ефективного формування професійної етики майбутніх фахівців.

Метою статті є дослідження проблеми формування ціннісного ставлення студентів до обраної ними професії, допомога у самовизначенні шляхів професійно-особистісного росту, що дозволить ефективно формувати професійну етику майбутніх фахівців на основі сучасних засобів та технологій навчання.

З метою визначення методології дослідження на базі матеріалів науково-методологічної інформації проведено аналіз принципів, підходів та методів вивчення зазначеної проблеми (аналіз, синтез, зіставлення, порівняння тощо).

Наукова новизна полягає в тому, що автором визначено, теоретично обґрунтовано та удосконалено комплексні знання про професійну етику особистості; знання щодо змісту професійної етики як компонента професійної культури, стимулюючого успішність професійної діяльності майбутніх інженерів-педагогів, а також визначено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови формування професійної етики майбутніх інженерів-педагогів у процесі професійної підготовки.

Автор статті робить висновки про те, що формування ціннісного ставлення майбутніх інженерів-педагогів до фахової підготовки є складним процесом, який здійснюється в декілька етапів, дотримання яких забезпечить ефективне формування у студентів ціннісного ставлення до змістовної частини освіти, що закріплює її значущість на рівні індивідуальних потреб і цілей. Подальшого розвитку набули основні положення (безпосереднє керівництво професійною підготовкою, організаційне і методичне забезпечення професійної підготовки, надання практичної допомоги та контроль за станом її організації) професійної підготовки майбутніх фахівців інженерно-педагогічної галузі як відкритої, динамічної системи.

Ключові слова: професійна етика, професійна культура, інженер-педагог, педагогічні умови, ціннісне ставлення, фахова підготовка.

Постановка проблеми. На основі аналізу наукової літератури встановлено, що для українського суспільства перегляд і відновлення змісту професійної освіти майбутніх інженерів-педагогів переростає в гостру соціальну проблему, оскільки багато колишніх духовних цінностей, ідеалів, норм поведінки змінено або зовсім забуто, а нові ідеали й ціннісні орієнтири ще не до кінця вироблено.

Сьогодні сучасний інженер-педагог повинен володіти не лише педагогічними, технічними, психологічними знаннями й уміннями, методичними знаннями, яких вимагає підготовка високоякісних

інженерно-педагогічних кадрів, а й навичками культури спілкування, міжособистісної взаємодії; готовністю дотримуватися норм і правил етикету, працювати в умовах професійного стресу та конфліктних ситуацій, володіти низкою професійно важливих особистісних якостей (відповідальність, ввічливість, стресостійкість, позитивне мислення тощо); що визначає рівень професійної та особистої культури фахівця.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблеми підготовки фахівців у вищій школі, гуманізації вищої освіти, істотна частина яких – формування морально-етичних стандартів у галузі ділових відносин, є об'єктом уваги педагогічної науки вже декілька десятиліть.

Значний внесок в розробку теоретичних і практичних питань педагогічної моралі, пошук шляхів вдосконалення етичних відносин в педагогічному колективі був зроблений такими вченими як Я. Котигер, В. Малахов, Е. Гришин, І. Писаренко, В. Чернокозова, І. Чернокозов та ін. Структуру і зміст професійної культури спеціаліста вивчали: А. Амелеченко, М. Ананченко, І. Зимня, О. Давидова, В. Ігнатов, В. Комбаров, Н. Крилова, Г. Соколова та ін. Проблема професійної етики досліджувалась в працях С. Александрової, Р. Апресяна, В. Бакштановського, О. Дробницького, Ю. Согомонова, а також зарубіжних спеціалістів: Р. Джорджа, Д. Культигена, Р. Хорна, Д. Честара, Дж. Ягера та інших. Формування у студентів ціннісного ставлення до різних аспектів педагогічної діяльності досліджували А. Кірьянова, О. Савченко, М. Сметанський тощо.

Формулювання мети статті. Метою статті є дослідження проблеми формування ціннісного ставлення студентів до обраної ними професії, допомога у самовизначенні шляхів професійно-особистісного росту, що дозволить ефективно формувати професійну етику майбутніх фахівців на основі сучасних засобів та технологій навчання.

Методи дослідження. Для реалізації основних завдань статті на різних її етапах автором було використано наступні методи:

аналіз, синтез – для вивчення навчально-нормативної документації і психолого-педагогічної літератури для визначення рівня розробленості досліджуваної проблеми;

порівняння, зіставлення – з метою порівняння підходів дослідників до розв'язання проблеми, визначення напрямів наукових розвідок та обґрунтування поняттєво-категоріального апарату.

Виклад основного матеріалу. Інженерно-педагогічна освіта має як технічний, так і гуманітарний характер, що суттєво впливає на складний і інтегральний процес формування професійної етики майбутніх інженерів-педагогів, а також такий, що потребує заходів з його оптимізації.

Відповідно при підготовці майбутніх інженерів-педагогів до оволодіння ними професійною етикою необхідно забезпечити дотримання певних педагогічних умов.

Системний аналіз психолого-педагогічної, філософської, методичної та соціологічної літератури дає можливість розглядати категорію «умови» як складову будь-якого процесу, зокрема і процесу формування професійної етики майбутніх інженерів-педагогів при вивченні спеціальних дисциплін.

На думку О. Бражнич, педагогічні умови є сукупністю об'єктивних можливостей змісту, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей здійснення педагогічного процесу, що забезпечує успішне досягнення поставленої мети [5].

В. Андреев вважає, що педагогічні умови – це результат «цілеспрямованого відбору, конструювання та застосування елементів змісту, методів (прийомів), а також організаційних форм навчання для досягнення... цілей» [2, 124].

Педагогічні умови мають подвійний характер: з одного боку, це джерело виникнення, існування та розвитку самого педагогічного процесу, з іншого боку – педагогічні умови є «атмосферою» навчально-виховного процесу, і саме від цілеспрямованості, впорядкованості, логічності та структурованості педагогічних умов залежить функціонування цього процесу та його ефективність [4, 97].

Отже, вчені-дослідники визначають *педагогічні умови* як сукупність об'єктивних можливостей, що забезпечують успішне вирішення поставлених завдань або як функціональну залежність суттєвих компонентів педагогічного явища від комплексу об'єктів (речей, їх станів, процесів, взаємодій) у різних проявах.

У нашому випадку під *педагогічними умовами формування професійної етики майбутніх інженерів-педагогів* ми будемо розуміти таку сукупність факторів, що будуть ефективно впливати на формування та розвиток всіх компонентів професійної етики майбутніх фахівців як складової формування їх професійної культури.

Таким чином, щоб визначити педагогічні умови формування професійної етики майбутнього інженера-педагога, необхідно виходити з урахування особливостей формування професійної культури та її складових.

Професійна культура – спосіб творчої самореалізації особистості викладача в різноманітних видах педагогічної діяльності та спілкування, спрямованих на засвоєння, передачу та створення педагогічних цінностей і технологій [9].

Отже, професійна культура як системне утворення становить собою єдність педагогічних цінностей, технологій, сутнісних сил особистості інженера-педагога, спрямованих на творчу самореалізацію в різноманітних видах інженерно-педагогічної діяльності [8].

Систему формування професійної культури майбутніх фахівців ми розглядаємо в єдності взаємодіючих компонентів: інформаційної культури; моральної культури; культури взаємодії, співробітництва; ціннісно-цільової культури.

Сам процес формування професійної етики майбутніх фахівців можна розглядати з двох сторін: об'єднувальної культури; культури екстраполяції.

На основі вищесказаного можна передбачити можливість диференційованого розвитку кожного з компонентів у контексті формування професійної етики майбутніх інженерів-педагогів в процесі фахової підготовки.

На даному етапі нашого дослідження висуваємо гіпотезу про те, що найкраще це буде зробити за рахунок тих факторів, що будуть ефективно впливати на формування та розвиток всіх компонентів професійної етики майбутніх фахівців, а отже буде успішним при реалізації комплексу наступних педагогічних умов:

- створення в закладі освіти інформаційно-освітнього середовища, що дозволяє ефективно формувати професійну етику майбутніх фахівців на основі сучасних засобів та технологій навчання;
- забезпечення актуалізації морального виховання у навчальній діяльності майбутніх інженерів-педагогів на основі змісту, форм і методів організації навчального процесу;
- сформованість готовності і здатності майбутніх інженерів-педагогів до міжособистісної взаємодії, співробітництва в умовах існування сучасного ЗВО;
- орієнтування діяльності викладачів на формування ціннісного ставлення студентів до обраної професії, допомога у самовизначенні шляхів професійно-особистісного росту, а також таких, що характеризують сам процес формування професійної етики майбутніх спеціалістів;
- приведення всіх компонентів процесу формування професійної етики в єдину цілеспрямовану систему виховання майбутніх інженерів-педагогів у ЗВО;
- поширення або екстраполяція загальної культури в сферу інженерно-педагогічної діяльності.

Метою статті є розкрити зміст однієї з вищезазначених педагогічних умов формування професійної етики майбутнього фахівця. У професійній підготовці майбутнього інженера-педагога має бути присутня орієнтація діяльності викладачів на формування ціннісного ставлення студентів до майбутньої професійної діяльності, до засвоєння змістовної частини освіти, допомога у самовизначенні шляхів професійно-особистісного росту.

На початку ХХІ століття значно підвищилася значущість проблеми цінностей. Адже процес реформування всіх сфер суспільства не тільки стимулював позитивні соціальні зміни, але і спровокував розвиток певних негативних явищ, зокрема девальвацію багатьох традиційних цінностей. А криза таких цінностей, як попереджають науковці, може призвести до втрати людиною сенсу життя та професійної діяльності, перспектив особистісного розвитку [3].

Слід також відзначити, що в останні роки відбувається практичне втілення концепції безперервної освіти, що є необхідною передумовою підготовки конкурентоздатних фахівців, котрі свідомо ставляться до свого професійного й особистісного розвитку. Тому насущною потребою сьогодення є формування ціннісного ставлення майбутніх інженерів-педагогів до професійної підготовки. Особливо актуальним це питання постає перед педагогічними навчальними закладами, які мають зорієнтувати своїх випускників на засвоєння базових цінностей майбутньої професії.

Процес здійснення фахової підготовки майбутніх учителів досліджується науковцями різнопланово: рівень їх підготовки до виконання професійних обов'язків (М. Гриньова, Н. Кузьміна, В. Сластьонін тощо), розвиток професійно важливих для педагога якостей (Ф. Гоноболін, В. Щербаков, А. Троцько), формування у студентів ціннісного ставлення до різних аспектів педагогічної діяльності (А. Кірюнова, О. Савченко, М. Сметанський тощо). Незважаючи на вагомий внесок науковців у дослідження проблеми фахової підготовки майбутніх спеціалістів, проблема формування в майбутніх інженерів-педагогів ціннісного ставлення до цього процесу не була темою спеціального дослідження.

Як свідчить аналіз наукової літератури, поняття «ціннісне ставлення» трактується вченими неоднозначно. Так, на думку окремих авторів, ціннісне ставлення можна визначити як:

- відображення міри значущості для людини деякого об'єкта, яка визначається її потребами, вираженими у вигляді інтересу чи мети (В. Міжериков, П. Підкасистий [7]);
- внутрішню позицію особистості, в якій відображається зв'язок між нею та певним об'єктом, який здатний задовольняти її потреби (Е. Єсіпова, В. Сластьонін [3; 10]);
- джерело активності людини, що детермінує її спрямованість, поведінку та діяльність (Е. Аришина [2]).

Ураховуючи, що ціннісне ставлення значною мірою детермінує спрямованість поведінки та професійної діяльності майбутнього інженера-педагога, дехто з науковців (О. Акіньшина, Е. Аришина, М. Кейв тощо) висловлюють також погляди про необхідність формування у студентів ціннісного

ставлення до фахової підготовки, що здійснюється у виші, а також до майбутньої професії. Учені пояснюють, що ціннісне ставлення особистості до певних предметів навчання відображається в усвідомленні нею важливості оволодіння науковими теоріями з визначених дисциплін, у високій оцінці поданої навчальної інформації для загальної та професійної підготовки та у глибокому пізнавальному інтересі до неї, у прагненні використовувати засвоєні знання на практиці [1; 2; 6].

Е. Аришина підкреслює, що ціннісне ставлення людини до професії спирається на фахову та моральну самосвідомість, що спонукає її проявляти активність в оволодінні професійними знаннями, вміннями та навичками. На думку дослідниці, актуальність проблеми формування ціннісного ставлення студентів до фахової діяльності посилюється також необхідністю підвищення соціальної та творчої активності майбутніх фахівців, впровадженням у різні галузі професійної праці інноваційних процесів та досягнень науково-технічного прогресу [2].

Значний інтерес для нашого дослідження має також наукова позиція М. Кейв стосовно того, що ціннісне ставлення студента до професійної підготовки являє собою системне поєднання таких компонентів [6]:

- змістового – зорієнтований на визначення кожною особою цілей вивчення фахових дисциплін і персонального сенсу у засвоєнні цього навчального матеріалу;
- когнітивного – спрямований на оволодіння студентами фаховими знаннями (поняттями, теоріями тощо), усвідомлення майбутніх професійних обов'язків;
- емоційно-оцінного – передбачає відчуття особистістю позитивних емоцій, морального задоволення від занять з фахових дисциплін та своїх успіхів на цих заняттях, від усвідомлення важливості засвоєних знань і умінь для майбутньої фахової діяльності;
- діяльнісно-вольового – стимулює студентів до прояву активних вольових зусиль у професійному самовдосконаленні, подолання труднощів на цьому шляху, забезпечення повноцінної професійно-особистісної самореалізації.

З урахуванням визначеної структури ціннісного ставлення нами було зроблено висновок про те, що процес формування у майбутніх інженерів-педагогів такого ставлення до фахової підготовки має здійснюватися за низкою відповідних цій структурі етапів.

Так, першим із них визначимо мотиваційно-змістовий етап. На цьому етапі від викладачів вимагається розкрити студентам основні завдання, які постають перед викладачами та важливість оволодіння ними педагогічною майстерністю, висвітлити роль фахової підготовки в їхньому професійному становленні та визначити цілі вивчення навчальних дисциплін цього циклу. Така робота стане підґрунтям для розвитку мотивації майбутніх учителів щодо формування ціннісного ставлення до фахової підготовки.

Встановлено, що другим етапом доцільно визначити інформаційно-когнітивний, який буде пов'язаний з опануванням студентами теоретичних і практичних знань, необхідних для формування ціннісного ставлення до фахової підготовки. Зокрема, на цьому етапі важливо забезпечити оволодіння ними знань чинних нормативно-правових документів у галузі освіти та змісту особистісно-кваліфікаційної характеристики майбутнього фахівця, засвоєння сучасних вимог, які висувуються до інженера-педагога з боку суспільства, а також усвідомлення високої соціальної відповідальності за результати своєї майбутньої праці.

Третім етапом у роботі зі студентами щодо формування в них ціннісного ставлення до фахової підготовки має бути емоційно-оцінний етап. Його реалізація вимагає створення позитивного емоційного забарвлення цього процесу, стимулювання відчуття студентами задоволення від власних досягнень на заняттях з фахових дисциплін як основи для розвитку професіоналізму.

Відповідно до встановленого припущення, четвертим етапом у формуванні ціннісного ставлення особистості буде поведінковий етап, на якому передбачається залучення її до спеціально організованих тренінгів, вирішення проблемних педагогічних ситуацій тощо. Використання на цьому етапі різних видів практичної роботи дають змогу закріпити та подальше розвинути ціннісне ставлення студентів до фахової підготовки як необхідної передумови їх становлення як майбутніх інженерів-педагогів.

Висновки з дослідження і перспективи подальших наукових розвідок. Отже, нами зроблено висновок, що формування ціннісного ставлення майбутніх інженерів-педагогів до фахової підготовки є складним процесом, який здійснюється в декілька етапів, дотримання яких забезпечить ефективне формування у студентів ціннісного ставлення до змістової частини освіти, що закріплює її значущість на рівні індивідуальних потреб і цілей.

Подальшим напрямом розробки проблеми є дослідження та експериментальна перевірка педагогічних умов формування професійної етики майбутніх інженерно-педагогічних фахівців.

References

1. Акиншина О. Н. Научно-педагогические условия формирования ценностного отношения студентов к учебно-познавательной деятельности в процессе инновационного обучения: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Липец. госуд. пед. ун-т. Липецк, 2001. 186 с.
Akinshina, O. N. (2001). Nauchno-pedagogicheskie usloviya formirovaniya tsennostnogo otnosheniya studentov k uchebno-poznavatelnoy deyatelnosti v protsesse innovatsionnogo obucheniya [Scientific and pedagogical conditions for the formation of students' value attitude to educational and cognitive activity in the process of innovative learning]. *Candidate's thesis*: 13.00.08. Lipets. gosud. ped. un-t. Lipetsk, Russia.
2. Аришина Э. С. Формирование ценностного отношения у студентов вуза к профессиональной деятельности: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Магнитогор. госуд. ун-т. Магнитогорск, 2004. 179 с.
Arishina, E. S. (2004). Formirovanie tsennostnogo otnosheniya u studentov vuza k professionalnoy deyatelnosti [The formation of the value attitude of university students to professional activities]. *Candidate's thesis*: 13.00.08/ Magnitogor. gosud. un-t. Magnitogorsk, Russia.
3. Есипова Е. В. Культурологические основы формирования ценностного отношения к педагогической профессии: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Приднeтров. госуд. ун-т им. Т.Г. Шевченка. Ростов-на-Дону, 2007. 186 с.
Yesipova, Ye. V. (2007). Kulturologicheskie osnovy formirovaniya tsennostnogo otnosheniya k pedagogicheskoy professii [Culturological foundations of the formation of the value attitude to the teaching profession]. *Candidate's thesis*: 13.00.08. Pridnetrov. gosud. un-t im. T.G. Shevchenka. Rostov-na-Donu, Russia.
4. Історія української школи і педагогіки: хрестоматія / упоряд. О. О. Любар; за ред. В. Г. Кременя. Київ: Знання. 2003. 766 с.
Istoriia ukrainskoi shkoli i pedahohiky: khrestomatiia [History of Ukrainian school and pedagogy textbook] (2003) / uporyad. O.O. Lyubar; za red. V.G. Kremenya. Kyiv, Ukraine: Znannia.
5. Карпова Г. А. Функции инженера-педагога как источник формирования содержания его подготовки. *Содержание подготовки инженеров-педагогов: Сб. науч. ст. Свердловский инженерно-педагогический институт. Свердловск, 1987. С. 47-55.*
Karpova, G. A. (1987). Funktsii inzhenera-pedagoga kak istochnik formirovaniya soderzhaniya ego podgotovki [Functions of an engineer-teacher as a source for the formation of the content of his training]. *Soderzhanie podgotovki inzhenerov-pedagogov: Sb. nauch. st. Sverdlovskiy inzhenerno-pedagogicheskiy institut. Sverdlovsk, Russia.*
6. Кейв М. А. Формирование ценностного отношения к математическим знаниям у студентов – будущих учителей математики в процессе обучения дискретной математике: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Краснояр. госуд. пед. ун-т им. В. П. Астафьева. Красноярск, 2006. 188 с.
Keyv, M. A. (2006). Formirovanie tsennostnogo otnosheniya k matematicheskim znaniyam u studentov – budushchikh uchiteley matematiki v protsesse obucheniya diskretnoy matematike [The formation of a value attitude to mathematical knowledge among students – future mathematics teachers in the process of teaching discrete mathematics]. *Candidate's thesis* : 13.00.02. Krasnoyar. gosud. ped. un-t im. V. P. Astafeva. Krasnoyarsk. Rossiya.
7. Кушереть В. Необхідність світоглядної та методологічної переорієнтації системи освіти. *Трибуна*. 2003. № 9-10. С. 11–13.
Kusherets, V. I. (2003). Neobhidnist svitohliadnoi ta metodolohichnoi pereorientatsii systemi osvity [Need for ideological and methodological reorientation of the education system]. *Tribuna – Tribune*, 9-10, 11–13.
8. Наумчик В. Н. Этика педагога. Минск.: Университетское. 1999. 216 с.
Naumchik, V. N. (1999). Etika pedagoga [Ethics of the teacher]. Minsk, Belarus: Universitetskoe.
9. Професійна етика вищої освіти / за ред. А. П. Алексєнко, К. І. Карпенко, Л. О. Гончаренко, В. В. Дейнека. Харків: ХНМУ. 2015. 77 с.
Profesiynna etika vishchoi osvity [Professional ethics of higher education] (2015) / za red. A.P. Alekseenko, K. I. Karpenko, L. O. Goncharenko, V. V. Deyneka. Kharkiv, Ukraine: KhNMU.
10. Слостенин В. А. Теория и методика профессионального образования. Москва: Академия, 2004. 340 с.
Slastenin, V. A. (2004). Teoriya i metodika professionalnogo obrazovaniya [Theory and methodology of vocational education]. Moskva, Russia: Akademiya.

Yaroshchuk K.

ORCID 0000-0003-1935-5699

Ph.D. in Pedagogical Sciences, Associate Professor
Associate Professor of the Department of professional education and safety of life,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: katenegovskaya@ukr.net

STUDENTS' VALUE ATTITUDE TO SELECTED PROFESSION AS ONE OF THE PEDAGOGICAL CONDITIONS OF THE FUTURE TEACHERS-ENGINEERS' PROFESSIONAL ETHICS FORMING

The article defines a set of necessary and sufficient pedagogical conditions for the formation of professional ethics of future engineer-teachers. The author analyzes the problem of forming students' value attitude to mastering the content part of education as one of the pedagogical conditions for effective formation of professional ethics of future specialists. The author points out that in the professional training of the future engineer-teacher there should be an orientation of the teachers 'activity on the formation of students' value attitude towards the future professional activity, the assimilation of meaningful part of education, assistance in self-determination of ways of professional and personal growth.

The purpose of the article is to investigate the problem of formation of students' value attitude to their chosen profession, to help in self-determination of ways of professional and personal growth that will allow to form effectively professional ethics of future specialists on the basis of modern means and technologies of training. In order to determine the methodology of the research on the basis of materials of scientific and methodological information, the analysis of the principles, approaches and methods of studying the problem (analysis, synthesis, comparison, comparison, etc.) was carried out.

The scientific novelty is that the author has defined, theoretically substantiated and improved complex knowledge about the professional ethics of personality; knowledge about the content of professional ethics as a component of professional culture, which stimulates the success of future professional engineers-educators, and also determines, theoretically substantiated and experimentally verified pedagogical conditions for the formation of professional ethics of future engineers-educators in the process of professional training.

The author of the article concludes that the formation of the value attitude of future engineers-educators to the professional training is a complex process, which is carried out in several stages, the observance of which will ensure the effective formation of the students value attitude to the content part of education, which secures its importance at the level of the individual and goals. The basic provisions (direct management of vocational training, organizational and methodological provision of vocational training, provision of practical assistance and control over the state of its organization) have become further development of professional training of future specialists of the engineering-pedagogical branch as an open, dynamic system.

Keywords: professional ethics, professional culture, teacher-engineer, pedagogical conditions, value attitude, professional training.

Стаття надійшла до редакції 20.11.2019

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор О. М. Торубара